

Жарко БУРОВИЋ

ПОЕЗИЈА СНОЛИКЕ САЗДАНОСТИ

(Осврт на поезију Лазара Радовановића)

Кроз природу се најбоље мултипликјују слике, сећања и емоције. Својим неизбежним присуством природа је у стању да призива нешто што зовемо — духовни склоп. Тај додир природе и духа није ништа друго, не бар кад је реч о песми, до провокација, за коју можемо рећи да непосредно утиче у конституисању сазнајног или меланхоличног стату-са песме.

Лазар Радовановић у шест објављених збирки поезије заокупљен је природом, а у првом реду завичајним пејзажом. Реч је о пејзажу који обитава у свести као упозорење да се без њега не може сазнати дубљи смисао живота. Потреба да се поетски одслика пејзаж доноси једну важну артикулацијску условност. Наиме, мисао се креће ка прошлом времену, у жељи да га реконструира, посебно време детињства. Временска повезаност садашњег са прошлим није ли један од стожера да се целовитије опредмети доживљај, унесећи у њ магновене проплам-саје.

У средишту Радовановићевог пева ситуиран је конфликт као поетско-исказна одредница. Тај конфликт пенетрира и тамо где се осећа благи окус сањарије. Поред временског конфликта: минуло и садашње, песник се занима и за конфликт друкчијег мотивацијског смера. У кон другом се раба прво, уколико га је мотивисао родољубиви занос. Тамо трасној позицији су индивидуално и колективно осећање света. Из другог се раба прво, уколико га је мотивисао родољубиви занос. Тамо где је преовлађујући индивидуални импулс, лирско је приметније. Призвук колективног осећања обично се веже за еписку структуру, а она код песника није занемарљива. Па ипак, и у једној и у другој зони увек иста одредница: бол. Бол за претком који се давно из живота преселио у сећање, бол што је од прадедовске куће у завичају остало зидаште са маховином. Бол је окосница скоро свих Радовановићевих збирки поезије, а посебно збирке сонета „Шум уснулих трава“. Рећи ћемо да је песников бол лирски кондензован. Замишљен као просветљење сопственог искуства, он је ту да и одору природе заогрне фантазијским супстра-том: *И свет ми неки главу мори Са крајем који сам долази| Све се креће по истој стази| И брег и сан и цвет у гори.*

Док се природа манифестује корз чедне тонове, за човека је резервисано грешништво и патња. Отуда многи Радовановићеви стихови зазвуче као окајање. Загледан у природу, песник дуга мислима за све том давнине, верујући да ће њеним призивом утоплити душу и разнежити снове.

Песми је своствено да покреће питања. Она су ирационално степенована, јер песма за основу свога дејства користи слутњу. Дакле, мисао добија своју праву ослобођеност путем снолике екстазе. Та је истина нашла потврду и у Радовановићевој поезији, где је лироски израз нагопљен сањалачким колоритом, али није занемарена ни мисаона профилизиација стиха. Чак бисмо рекли да је она овде постојане размере.

Кроз сонетизовани облик пева треба укључити све творачке елементе, почев од боје звука до метафоричких ознака, слике, пароксизма, алузије. У њима се врхуни песничко осећање, увек у променљивој декорацији и у друкчијој иказаној датости.

Душа је по Радовановићу сукцесија моћи и искуства. Њу ваља пренети у поље визијског осведочења, пошто само на тај начин може стећи поетски идентитет. Песник вешто маркира доживљено стање. Замах уобразиље је једини начин да се створи аутохтоност пева. Неки су критичари доводили поезију овог песника у сроднички однос са поезијом Бранка Миљковића. Та сродност се осећа у звуку, у ритмици, Међутим, начин употребе поетског материјала је различит, мада у основи поезије и једног и другог песника видно је корпорирање са рефлексијом и модерним симболима. Радовановић поседује своју гаму осећања, нарочито кад опева завичајне просторе, који се укључују у шира тематска чворишта.

У поезији се лепоте исказују оним што је ишчезло и оним што се слутити. Певајући о жени песник призива сан како би тренутак поетске екстазе био лепши: *Златном тишином мој сан одену.*

Од прве књиге песама „Црни цвет сна“, која је нагостила песника урбаног одређења (Издање „Багдале“, Крушевац, 1964. године), Радовановић је развијао свој дар, посебно у сфери мисаоних послужања, трагајући за видом оне артикулације која се ослања на традицију, али која има на уму и савремени сензибилитет, посебно у збирци баладишне усмерености, „Над гором звијезда“ (Издање „Нове књиге“, Београд, 1979. године).

У Радовановићевој поезији видан је поступак есенцијализовања доживљеног. Тиме песник прибавља адуте да песми да ону димензију коју диктира имагинативни импулс. Дакако, нећемо рећи да је у поезији песимистичке оријентације немогуће распрострањене светлих тонова. Поезија себе тка на више разбоја, на она прелажења из тамног у светлије стање и обратно само су један од њених артикулацијских предности. Код Радовановића заискри радост при сусрету са каменим завичајем, али се брзо натопи и сетним расположењем. Живот је растварање ишчезлих слика сећања, а кад се оне растворе, ето прилике за усхит и резигнацију!

Рекли смо да природа има великог утицаја на дух. Али и дух има своје дејственичке сензоре, који од камените слике завичајног поднебља праве богат доживљајни резонанс. Завичајни предео је поистовећен са властитим бићем, што значи да песник не описује природу свога завичаја колико природу своје несанише, хтења, слутње. („Шум уснулих трава“, издање „Нове књиге“ Београд 1979.) Он то чини песнички узнего, брушећи стих стрпљиво, дајући му пошекад и арому наглашене сенцименталне исповести. Међутим, та сенцименталност не смета песми. Чини нам се чак да јој даје одређену љуткост.

Доласком у завичај пробудени су сви ти знакови. Преварићемо се ако помислимо да су доминантне слике лаза, храста, камених процоли. Пре би се рекло да се ту ради о сликама сновитења, које у правом смислу бојадичу виђени пејзаж у завичају. Битно је да је иначе опорној природи завичаја удахнут живот из песниковог бића, а поезија управо рачуна на измену реалних слика са сликама уобразиљног карактера.

Често се заборавља да се правом песмом ствара духовна реалност. У први мах нам се учини да животна значења бележе свој сталан и неизбрисив ход, а тек после видимо, ако се користимо искуством историје, да је живот једна велика невиделица. Казано симболичним језиком: пенео је син ватре!

Имајући ту мисао на уму, Радовановић је у свих шест збирки поезије варирао тему човекове пролазности и ништавила. Одупирање грчевном животу могуће је остварити путем сна. То је стање које нема просторне ни временске димензије, али је све то једна велика омама која нам отвара двери наде и ишчекивања.

Хипотетичан је појам вечности, али се несници са вечносту „дописују“ откривањем невидљивог морепловца маште, са којом пловимо из наде у узалуђе и обратно. Та игра је у ствари компас којим се песници служе не би ли досегнули недосегнуто, не би ли видели нешто и „с ону страну месеца“. Радовановић је свестан да је и ћутање врста комуницирања, јер ће оно, посредством песничког заноса, добити говорно окрилачење, у песми. Тишина је чест песников термин. Реч је о разорној тишини, која се пред песником отвара попут шкољке. У ти-

шини се има шта наћи. Читава ботаника једног краја, али вићена искључиво кроз призму узнемирености и осаме. („Звук са камена“, издање „Нове књиге“, Београд, 1985.)

Фантазијско се налази у песми у циљу овладавања пуноћом стиха. И доживљај и опсена, једновремено. Ту се Радовановић приближава оној малармеовској позицији оживотворавања нестварног света. То другим речима значи да удаљено треба учинити присутним, а нестварно реалним. Не чудимо се што је Радовановићев завичај смештен у ћелију лирске опсене. Тада се празнина за трен преиначи у потпуност доживљајне геме. Све је на видикју: и дрво и небо и камен. Али сред тог „завичајног оквира“ премоћ добија песник и његова уобразиља. Уосталом, и мит о Нарцису темељен је на подредности слике света доживљају и слици песника.

С обзиром на те чиниоце ми Радовановића сврставамо међ малармеовске следбенике. То није непожељна квалификација, ако сматрамо да се исходште артикулацијског поступка може ојачати на подлози опсене, разуме се ако се њоме рукује на прави начин. Овог песника сматрајмо зато песником-опсенаром, чак и тада када опева мотиве завичајне припадности.

За нас је одсликани пејзаж примамљив ако смо га довели у сагласје са оним ко га гледа. Пред песником је пукао видик, неометан маглом, а он се занима понором. Вићена слика само је део једног пола. Значи, тражи се оно што узбуђује, оно што се сунувратило у дубину бића. Та малармеовска „опчињеност собом“ дошла је до изражаја у збирци „Једанпут вићен свет“ (Издање „Вагдале“, Крушевац, 1971. године.) Ту нема земаљске стварности. Све је у знаку опчина и слутње.

Жеља да се види скривено да се у његову долазну тачку улије магновени фермент, ето прилике да пропева суштина човековог егзистентума: *Да сан претворим у догађај сами*. Кад смо већ код појма претварања, морамо знати да лирски субјект тек тада добија своје право лице ако се метаморфирао у датост света. Чини нам се да је од свега најважније само збивање у песми. Код песника је битан тај бивалачки штимунг. Он је основни атрибут песничке вокације.

У Радовановићевим збиркама поезије не престаје игра камена, сенки, шума, трава. Како се песников имагинативни залет помера, за њим креће цела поворка симбола, који представљају егзистентни чин живота. Иако су слике које опева физички удаљене од њега, песник жели да успостави присан однос с њима. Тамо ћемо наћи траг праотачког знамења и разумљиво је што Радовановић ламентира над људским кратковечјем. Праоци се одазивају гробовима. Довољно за људску горчину и сету!

Из врела истинског надахнућа изнићена је песма „Сумор крша“, која више сугестијом но „подацима“ казује шта је рана давнашња и садашња. Песник се пита да ли је без одзива у тишини његов каменити завичај. Ова песма подсећа на тиху вечерњу молитву, на вапај да се не заборави на оно што се ту свило, вило и збило.

Пишући о Радовановићевој поезији не можемо а да не истакнемо њену визуелну омамљеност. И не само то. Код песника ћемо срести фино нијансирану мисао, коју прати ритмичка складност. Треба истаћи да песник слици, упоређењу и другим творачким елементима даје постојану поетску основу. То су све услови који нас непосредно уводе у песму, у којој се са подједнаком ватром греју и мисао и емоција.

Радовановићева поезија није поезија откривачког типа ни у погледу језичког иновирања, ни у погледу „унутрашње вратолмности“. То је поезија тихо сложених расположења, поезија снажике сзданости. Традиција јој је очигледно велики помагач. Међутим, она је самосвојна, уједначена у квалитету, са очитом спремношћу да се доживљено саопштава на песнички начин. То што се бави валоризацијом минулог, у првом реду праотачких кружишта, само је један од видљивих знакова да су животне трауме преносиве. Да се надовезују као алка на алку. Ревалоризација минулог спроведена је под снажним утливом имагинацијског геста, тако да тешко можемо да разграничимо шта је стварност, а шта је уобразиља. Сједињени са поетским творењем постају поезија. Она права. Она која се радо апсорбује.